

УДК 378.011.3–051:74

Алі Джасім М. М.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена аналізу процесу формування професійних умінь майбутніх фахівців образотворчого мистецтва як психолого-педагогічної проблеми. Автор доходить висновку про те, що процес формування професійних умінь майбутнього фахівця образотворчого мистецтва в умовах вищої художньо-педагогічної освіти націлений на пізнавальний, ціннісний, комунікативний й компетентнісний розвиток особистості, опирається на методологічні підходи та комплекс загальних і окремих дидактичних принципів.

Ключові слова: фахівець образотворчого мистецтва, формування професійних умінь, концептуальні основи, дидактичні принципи.

Характерні для сучасного українського суспільства зміни у всіх сферах життя й діяльності потребують фахівця нової формації. Гарне знання й володіння сучасними технологіями педагогіки й психології, художньої освіти, традиційної народної культури, індивідуально-професійний розвиток у мінливому соціокультурному просторі – основа формування професійних умінь сучасного вчителя образотворчого мистецтва. Цей процес повинен реалізуватися в системі пріоритетних цінностей освіти України – у його аксіологічній орієнтації, тому що й традиційні, і нові гуманістичні цінності становлять основу культури й задають моральний ідеал виховання [1, с. 22].

Сучасна система професійної підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва сформувалася в результаті довготривалого і складного творчого процесу, біля витоків її становлення і розвитку стояли В. Бокшай, Н. Зубрицький, О. Кульчицька, Ф. Кричевський, А. Ланге, Г. Левицький, А. Многогрішний, Г. Нарбут, О. Новаківський, К. Сакович, О. Сохновська, І. Труш, Т. Шевченко та інші.

У науковому аспекті питання формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва розглядалися в різних напрямках: у контексті посилення значимості навчальної діяльності в змісті вузівської освіти (Л. Алексеева, І. Родь); внутрішньопредметної підготовки (О. Леонтьева, О. Сальдаєва); формування естетичної й етноестетичної культури (М. Альошина, І. Ємельянова, С. Міхіна). Професійні якості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва виявлені з позицій становлення творчої компетентності (А. Тутолмін), формування професійно-педагогічної самореалізації (М. Ситнікова).

Дослідниками підкреслюється важливість професійної підготовки

майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, однак не виявлені фактори, що впливають на формування професійних умінь майбутніх фахівців образотворчого мистецтва в цьому процесі, акцент робиться у бік вивчення образотворчого або декоративно-прикладного мистецтва, не розкритий педагогічний потенціал видів мистецтва, на основі їх поліфункціональності й інтеграції [2; 3].

Мета статті – проаналізувати процес формування професійних умінь майбутніх фахівців образотворчого мистецтва як психолого-педагогічної проблеми.

Професійні вміння – результат процесу збагачення особистості суспільним досвідом, індивідуалізація, у якому особистість здобуває можливість і здатність бути не тільки об'єктом, але й суб'єктом соціальних і творчих впливів, у діяльності здійснюючи значимі перетворення мотиваційної сфери себе й інших людей. Оскільки особистість споконвічно є соціальною, то в процесі професійної підготовки змінюється місце особистості в системі суспільних стосунків, характер зв'язку із суспільством. Сучасна педагогічна освіта повинна не тільки забезпечувати засвоєння особистістю професійних знань і вмінь, але й розвивати її ціннісну свідомість, оформляючись у ціннісні орієнтації. Пізнавальний і комунікативний потенціал розглядається як обов'язковий компонент будь-якої діяльності. Компетентнісний компонент розкривається в розвитку ключових і функціональних умінь і навичок [4, с. 41].

Це дозволяє представити процес формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як систему ціннісного, пізнавального, комунікативного й компетентнісного розвитку особистості й розглядати його як процес, що представляє, з одного боку – прийняття соціальних установок, з іншого боку – усвідомлення цінностей творчого досвіду, із третього – комунікативне й компетентнісне становлення, що супроводжуються прийняттям, усвідомленням і рефлексією своєї суб'єктно-об'єктної ролі в професійно-творчому середовищі майбутнього вчителя образотворчого мистецтва [5, с. 71].

На основі теоретичного аналізу [6; 7; 8] можна говорити про концептуальні основи процесу формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, який опирається на сукупність основоположних методологічних підходів:

– *історико-культурологічного підходу*, що дозволяє розглядати різні явища в мистецтві й у художній творчості, у їхній єдності, цілісності, взаємозумовленості й історико-культурному розвитку; етнокультурні цінності видів мистецтва як цінності окремого етносу й усього людства, у яких мистецтво являє собою глобальне, багатогранне і поелементне утворення, місце мистецтва в культурі, у тому числі педагогічній, визначається його функціями – комунікативною, інтегративною, художньо-естетичною; історико-культурологічний підхід інтегрує в собі становлення й розвиток особистості, етнокультурної ідентичності в процесі входження в національну й світову культуру;

– *художньо-естетичного підходу*, що виявляє специфіку художньо-освітньої, духовно-моральної, виховної, естетичної, суспільно-перетворюючої й інформаційно-комунікативної функції образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти, що припускає створення цілеспрямованої ситуації, при якій виникає естетична потреба в навчанні, що сприяє самовираженню в художньо-творчій, педагогічній і методичній діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; мистецтвознавчі ціннісні знання про синкретичності образотворчого мистецтва як досвіду сьогодення й минулого, цілісність до явищ видів мистецтва проявляється в генезисі, шляхом протиставлення традиційних і інноваційних тенденцій; художньо-естетичний підхід інтегрує в собі свідомість і мислення особистості про міфопоетичну сутність мистецтва й концептуальну сутність образотворчого мистецтва;

– *комплексно-інтегративного підходу*, що відбиває міжпредметні й надпредметні зв'язки психолого-педагогічних технологій і змісту художньо-педагогічної освіти як комплексного явища, в основі якого лежить поліфункціональність та інтеграція різних видів образотворчого мистецтва, а також взаємодія педагога й студента; сукупність педагогічних і естетичних цінностей, загальнофілософських уявлень про етнічну, національну і загальнолюдську художню картину світу й закони їх пізнання; комплексно-інтегративний підхід інтегрує в собі культурні цінності, установки буття, що формують професійну свідомість і ідентифікацію вчителя;

– *особистісно-діяльнісного підходу*, обумовленого соціальними установками й переконаннями відносно різних видів мистецтва, розвиненістю духовного світу, особливостей, здатностей особистості, диференціацією процесу, засобів і результатів у художній творчості й морально-естетичному розвитку. Послідовна його реалізація підвищує ефективність художньо-педагогічної освіти, забезпечує широкі можливості для оволодіння знаннями, уміннями, навичками, компетентностями особистості, здатністю до мобілізації й готовністю до пізнання світу, навчання, співробітництва, самоосвіти й саморозвитку в професійному становленні майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; особистісно-діяльнісний підхід виступає основою цілісності особистості вчителя, дозволяючи розкривати його емоційно-творчу сферу в системі духовно-моральних ідеалів і методичної діяльності.

У розробці концептуальних основ процесу формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва враховується комплекс загальних і окремих дидактичних принципів [9, с. 85]:

- *гуманізація* – єдність загальнокультурного, соціально-морального й професійного розвитку особистості;
- *соціальне партнерство* – рівноправність сторін, повага позицій і врахування інтересів об'єктів співробітництва;
- *індивідуально-творче самовираження* – феномен трансляції системи цінностей у діяльності;

- *цілеспрямоване співробітництво й співтворчість* – взаємодія в діалозі;
- *диференціація й інтеграція* – процес і результат нерозривно зв'язаного, єдиного, цілого;
- *діагностичність* – перевірюваність результуючих дій;
- *принцип єдності фундаментальності й професійної спрямованості навчання* – зв'язок навчання з життям, теорії із практикою.

Процес формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва може бути представлений у вигляді наступних положень:

1. Професійне становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва – це психолого-педагогічний новотвір, система цінностей, ідеалів і компетенцій, у якій відбувається усвідомлення й рефлексія своєї суб'єктно-об'єктної ролі в професійно-творчому середовищі, ураховується творчий, соціальний і народний досвід [7, с. 8].

Професійне становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва визначається:

- *пізнавальним* розвитком – створення картини світу, формування уявлення про себе, як індивідуальності, суб'єкта діяльності й розвитку в етногенезі;
- *ціннісним* розвитком – створення системи ціннісних орієнтацій, процес присвоєння людиною традиційних, духовних і актуальних загальнолюдських цінностей;
- *комунікативним* розвитком – передача інформації в діяхронному і синхронному зрізі, організація колективного життя в системі засобів, процес засвоєння людиною базових знань для етносу, конкретного суспільства, людства;
- *компетентнісним* розвитком – формування ключових і функціональних художньо-педагогічних, методичних умінь і навичок; готовності й здатності застосувати їх у педагогічному процесі, а також в інших видах діяльності [7, с. 10–11].

2. Система професійного становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в умовах вищої художньо-педагогічної освіти націлена на пізнавальний, ціннісний, комунікативний й компетентнісний розвиток особистості, опирається на методологічні підходи: історико-культурологічний; художньо-естетичний; комплексно-інтегративний; особистісно-діяльнісний; на комплекс загальних і окремих дидактичних принципів: гуманізація, соціальне партнерство, індивідуально-творче самовираження, цілеспрямоване співробітництво й співтворчість; диференціація, інтеграція, діагностичність, принцип єдності фундаментальності й професійної спрямованості навчання [10, с. 6].

3. Вихідні позиції системи професійного становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва опираються на індивідуальні потреби:

- *особистісну* успішність – становлення й розвиток особистості в умовах індивідуальних схильностей і здатностей, інтересів і

мотивів,

- *соціальну* успішність – активна участь у житті суспільства й культурно-творчих відносинах;
- *професійну* успішність – духовно-моральна й соціальна ідентифікація [11, с. 52].

4. Ефективність процесу формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва засобами поліфункціональності й інтеграції різних видів образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти визначається обліком і послідовною реалізацією комплексу системних педагогічних умов:

– *загальні умови* ефективного, цілісного процесу освіти, де враховуються інтеграція й взаємозв'язок різних видів мистецтва, що впливають на результативність художньої освіти майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: створення художньо-розвиваючого середовища; організація колективу студентів і педагогів на принципах діалогу й співробітництва, його послідовне вдосконалювання; гуманізація процесу навчання, спрямованого на ситуацію успіху художньо-освітньої діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; здійснення художньої освіти й виховання не тільки в аудиторних, але й позааудиторних формах організації; спрямованість діяльності педагогів на самовдосконалення й розуміння інтегративних зв'язків мистецтва.

– *специфічні умови* художньо-педагогічної освіти й виховання, обумовлені особливостями організації процесу навчання: наявність освітніх програм, що включають цілісні, розвиваючі системи, засновані на специфіці національних і регіональних культур, що забезпечують особистісний розвиток студентів; побудова навчання з урахуванням рівня їх професійної підготовки; включення в діяльність ігрових засобів, майстер-класів, науково-дослідних, культурно-освітніх, освітньо-виставочних проектів; співдружність і співтворчість педагогів і студентів у професійному становленні майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; професійна компетентність, професійна підготовка і підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

– *окремі умови*, що характеризують особливості особистісного розвитку в процесі освоєння різних видів образотворчого мистецтва (образне мислення, уява, почуття емпатії, натхнення, культурна пам'ять); розвиток педагогічних здатностей, готовності до здійснення художньої освіти учнів.

Проведений аналіз педагогічної, психологічної, філософської, літератури свідчить про досить велику увагу багатьох дослідників як до самого процесу художньо-педагогічної освіти майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, так і до проблем формування його професійних умінь. Однак, виникають *протиріччя* між:

– підсиленими процесами модернізації української освіти, спрямованими на актуалізацію етнокультурної ідентичності, і недостатнім рівнем розробки цього процесу у формуванні професійних умінь майбутнього

вчителя образотворчого мистецтва;

– потребами сучасної школи у вчителі образотворчого мистецтва, що володіє універсальними вміннями, і відсутністю розроблених технологій художньої освіти в професійній підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва;

– значним потенціалом системи художньо-педагогічної освіти студентів і не розробленістю цілісної моделі системи формування професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Подальші дослідження в даній галузі повинні бути пов'язані з пошуком рішень, спрямованих на усунення вищезазначених протиріч.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євдокимов В. І. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції : навч. посібник / Євдокимов В. І., Пономарьова Г. Ф. – Харків : ХОНМІБО, 2006. – 204 с.
2. Цой И. М. Художественно-интегративная модель формирования эстетического восприятия у студентов колледжа культуры и искусств / И. М. Цой // Вісник Луганського педагогічного державного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2000. – № 1. – С. 263–268.
3. Бакушинский А. В. Искусство в школе / А. В. Бакушинский // Искусство в школе. – № 4. – 2007. – С. 28–29.
4. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу / О. І. Гура. – Запоріжжя : ГУ»ЗІДМУ», 2006. – 332 с.
5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / Лозова В. І., Троцько Г. В. ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид. випр. і доп. – Харків : «ОВС», 2002. – 400 с.
6. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
7. Банников В. Н. Профессиональное становление будущего учителя изобразительного искусства : автореф. на соиск. ученой степени д-ра пед. наук : 13.00.02 «Трудове виховання» / В. Н. Банников. – 2009. – 39 с.
8. Арнольдов А. И. Введение в культурологию : учеб. пособие / А. И. Арнольдов. – М. : Народная академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1993. – 352 с.
9. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії : навч.-метод. посіб. [для студ. вищих пед. закл. освіти] / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 168 с.
10. Соколов М. В. Формирование профессиональной направленности студентов художественно-графических факультетов на занятиях декоративно-прикладным искусством : автореф. дис. на соиск. ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика преподавания» / М. В. Соколов – М., 2002. – 20 с.
11. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.